

Secesja w Katowicach

Czym jest secesja?

W architekturze mianem secesji (z łac. wycofywanie się, odstąpienie) określa się kierunek kształtujący się w latach 1895-1914, występujący także pod nazwami Art nouveau (we Francji), Jugendstil (w Niemczech i Skandynawii), modernismo (we Włoszech oraz w Hiszpanii), Modern Style (w Wielkiej Brytanii oraz Szkoła chicagowska (w USA).

Polska nazwa używana była także w Austrii (Sezession) i wywodzi się z nazw grup artystycznych: secesji wiedeńskiej i monachijskiej. Wśród inspiracji wymienić należy przede wszystkim: angielski ruch Arts and Crafts (Sztuki i Rzemiosła), malarstwo prerafaelitów, modną wówczas sztukę Dalekiego Wschodu i drzeworyt japoński.

Secesja wchłonęła także elementy rokoka i tradycji regionalnych. Apogeum jej popularności przypadło na rok 1900 i Wystawę Światową w Paryżu.

Założenia secesji

Głównym założeniem secesji było wystąpienie przeciwko tendencjom naśladowniczym w stosunku do poprzednich epok i wytworzenie własnego stylu, który w założeniu miał integrować wszystkie dyscypliny sztuki w jedność.

Projektowano w ten sposób aby utworzyć kompozycyjną całość. Budynek miał harmonizować z wystrojem jego wnętrza, to z kolei z często najdrobniejszymi elementami jego wyposażenia.

W swoich czasach secesja odpowiadała ona przede wszystkim potrzebom intelektualnym, na drugi plan spychając wymogi formalne, stąd jej awangardowość oraz postępowość.

Secesja w Europie i w Polsce

Rozwijała się głównie w znanych z tradycji artystycznych miastach Europy. Jej najdoskonalsze przykłady odnaleźć można m.in. w Barcelonie, Wiedniu, Brukseli czy Budapeszcie.

W Polsce szczególnie ciekawą spuściznę pozostawiła w Łodzi, jedynym polskim mieście wpisanym do Związku Miast Secesyjnych (Reseau Art Nouveau Network). Oprócz tego dużymi jej skupiskami z większych miast są: Wrocław, Kraków, Warszawa oraz Katowice.

Cechy charakterystyczne secesji

Cechą szczególną secesji jest stosowanie bogatej ornamentyki, która oprócz funkcji dekoracyjnych odgrywała ważną rolę symboliczną. Szczególnym uwielbieniem darzono świat organiczny, stąd bogate odniesienia florystyczne w architekturze.

Oprócz form roślinnych na uwagę zasługuje również częste wykorzystywanie motywu postaci kobiecych. Wszystko to miało wyrażać gloryfikację życia oraz symbolizować procesy odradzania się i wzrostu.

Wiele dzieł secesyjnych (głównie mistrzów gatunku) cechuje duża doza abstrakcyjności. Są to dzieła pełne asymetrycznych form, krzywych, często pofalowanych zaokrąglonych linii. Zdarzało się również stosować nieregularny, swobodny układ okien. Wszystko zależało od wyczucia estetyki i natchnienia twórcy, co w pewnym momencie spotkało się z ostrą krytyką środowisk uważających iż architektura powinna ewoluować zachowując przy tym odniesienia historyczne.

Często zdarzało się, iż styl ograniczał się jedynie do zdobnictwa, szczególnie w budownictwie mieszkaniowym, gdzie same konstrukcje budynków bazowały jeszcze na rozwiązaniach stosowanych wcześniej (m.in. eklektycznych). Właśnie tego typu przykłady odnaleźć możemy w Katowicach.

Secesja w Katowicach

Moda na secesję w Katowicach przyszła na przełomie XIX i XX wieku, nigdy jednak nie była to secesja w czystej formie, nigdy też secesja nie była tu zbyt popularna. Początkowo secesyjne zdobienia dekorowały kamienice neogotyckie, następnie secesja wdarła się w architekturę eklektyczną.

Styk z secesją w wersji architektonicznej Katowice mają jedynie na poziomie ornamentyki. Same konstrukcje budynków cechują jeszcze formy stylów wcześniejszych i ciężko mówić tu o tak typowej dla secesji abstrakcyjności czy stosowaniu pofalowanych linii.

SPACER z SECESJĄ w Katowicach

Podróż z secesją rozpoczniemy przy ulicy Mickiewicza. Znajdują się tu dwa dość ciekawe przykłady wykorzystania secesyjnej ornamentyki. Są to kamienice oznaczone nr 14 i 22.

Z kolei kamienica oznaczona nr 14 powstała w roku 1905, według projektu Georga Zimmermanna. Zwraca uwagę ilość motywów secesyjnych jaka została tu wykorzystana, począwszy od motywów florystycznych, antropomorficznych i geometrycznych a skończywszy na ozdobnych kątach balustradach balkonów.

W narożnej (z ulicą Stawową) kamienicy pod nr 22 (z 1906 roku) secesyjne motywy ujęto w płycinach podokiennych, na zwieńczeniu wykuszy i na elewacjach szczytów. Odnaleźć możemy tu zarówno motywy florystyczne jak i maski.

SPACER z SECESJĄ w Katowicach

Idąc w kierunku Rynku dochodzimy do ulicy Teatralnej. W jej północnej pierzei odnajdujemy kamienicę opatrzoną nr 6

Eklektyczny budynek (z elementami secesji oraz neogotyku) posiada bogatą dekorację sztukatorską umieszczoną w płycinach podokiennych oraz w naczółkach.

SPACER z SECESJĄ w Katowicach

Kierujemy się w stronę południową, docierając do dwóch interesujących budynków u zbiegu ulic Warszawskiej, Dyrekcyjnej oraz Staromiejskiej.

Dwie modernistyczne kamienice (Staromiejska 6 z lat 1904-06 oraz Dyrekcyjna 10 z 1906 roku) są ciekawymi przykładami zastosowania motywów secesyjnych w swej oszczędniejszej, zgeometryzowanej formie, która zaczęła dominować w początku XX wieku, gdy dekoratywność uległa uproszczeniu.

SPACER z SECESJĄ w Katowicach

Elementy secesji odnaleźć można również w budynkach Hotelu Monopol z 1900 roku, przy ulicy Dworcowej 5 i 7 oraz Dyrekcyjnej 2, choć sam budynek ma eklektyczny charakter, a oprócz secesji znajdziemy w nim również elementy neogotyku.

SPACER z SECESJĄ w Katowicach

Skręcając w ulicę Staromiejską docieramy do jej zbiegu z ulicą Mielęckiego by odnaleźć kamienicę o adresie Staromiejska 21 z 1905 roku (proj. Fryderyk Jaunich). Oprócz dekoracji w postaci motywów roślinnych (liście miłorzębu) typowych dla secesji również posiada geometryczne odpowiedniki jej uproszczonej formy.

SPACER z SECESJĄ w Katowicach

Bogato zdobiona jest kamienica znajdująca się przy ul. Dyrekcyjnej 3 z roku 1905 (proj. Ignatz Gruenfeld). Tu oprócz dekoracji secesyjnych w płycinach nadokiennych, w naczółkach i na szczycie oraz zdobionych kartuszy mamy również oryginalne, ozdobne kute balustrady.

SPACER z SECESJĄ w Katowicach

Docieramy do ul. Pocztowej by odnaleźć kamienicę opatrzoną nr 10. Zaprojektował ją znany w tamtych czasach katowicki budowniczy Ignatz Gruenfeld (zbudowano ją w latach 1902-03). Tu również oprócz secesyjnych dekoracji (motywy drzewa jabłoni, słońca, głów kobiecych) uwagę zwracają balkony z kutą balustradą o motywach roślinnych.

SPACER z SECESJĄ w Katowicach

Bardzo ciekawym przykładem z tego okresu jest kamienica przy ul. 3 Maja 6-8 (secesyjna z elementami neogotyku oraz modernizmu), składająca się z dwóch oddzielnych kamienic połączonych wspólnym dachem. Starsza część (nr 6) pochodzi z roku 1903, drugą część dobudowano w roku 1907. W starszej części znajduje się ciekawie wykonany wykusz z loggiami balkonowymi przyozdobionymi secesyjnymi dekoracjami przedstawiającymi liście dębu. Podobne zdobienia umieszczono również w partii szczytowej, jak i w płycinach podokiennych.

Również eklektyczna kamienica przy ul. Słowackiego 24 posiada elementy secesji (oprócz tego również neogotyku). Zwraca uwagę neogotycki szczyt zdobiony dekoracjami roślinnymi i pinaklami.

SPACER z SECESJĄ w Katowicach

Mieszanką secesji z neogotykiem jest z kolei kamienica wzniesiona przy pl. Wolności 11 - ostatni punkt naszego spaceru. Powstała w latach 1903-04 z projektu arch. George'a Schalsche. Znana jako Pałac Goldsteinów. Dziś siedziba katowickiego Urzędu Stanu Cywilnego.

Źródła:

https://www.google.com/search?q=wolno%C5%9Bci+11+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwift8GonKzsAhWOBXcKHdyaCxlQ2-cCegQIABAA&oq=wolno%C5%9Bci+11+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAzoGCAAQBRAeOgQIABAYUM72AVihwJgj40CaABwAHgAgAGkAYgBygiSAQMwLjmYACGgAQGgAQtnD3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&scient=img&ei=p8-CX9_HKY6L3APcta6QAAQ&bih=657&biw=1366#imgsrc=kXtmS_JQEh8WfM

https://www.google.com/search?q=s%C5%82owackiego+24+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwjquNP6mazsAhUCsyOKHSvDCDIQ2-cCegQIABAA&oq=s%C5%82owackiego+24+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAziECAAAQGDoCCAA6BggAEAcQHjoGCAAQBRAeOgYIABAIEB5Qy98OWIOdD2Dtnw9oAXAAeAOAAZkFiAGIGZIBDDAuMTEuMS4xLjAuMpgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=Ls2CX-rpJoLmqgGrhqOQAw&bih=657&biw=1366#imgsrc=E5aVuoBTZ5pg5M

https://www.google.com/search?q=3+maja+6+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwjxoNefmazsAhWEtyoKHfv0Dc0Q2-cCegQIABAA&oq=3+maja+6+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAziECAAAQGDoECAAAQZoFCAAQsQM6AggAOggIABAHEAUQHjoGCAAQCBaeOgYIABAHEB46CagAEAgQBxAgOgYIABAFEB5QtI8LWODBC2D0xQtoAnAAeACAAZACIAH0F5IBBjEuMTQuNJgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=b8yCX7GtNITvqgH76bfoDA&bih=657&biw=1366#imgsrc=lwTr8imo5SsqxdM

https://www.google.com/search?q=3+maja+6+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwjxoNefmazsAhWEtyoKHfv0Dc0Q2-cCegQIABAA&oq=3+maja+6+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAziECAAAQGDoECAAAQZoFCAAQsQM6AggAOggIABAHEAUQHjoGCAAQCBaeOgYIABAHEB46CagAEAgQBxAgOgYIABAFEB5QtI8LWODBC2D0xQtoAnAAeACAAZACIAH0F5IBBjEuMTQuNJgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=b8yCX7GtNITvqgH76bfoDA&bih=657&biw=1366#imgsrc=lwTr8imo5SsqxdM

Źródła:

https://www.google.com/search?q=pocztowa+10+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwiXtJzNmKzsAhUQB3cKHdVCjcQ2-cCegQlABAA&oq=pocztowa+10+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAzlECAAQGDoECAAAQzoFCAAQsQM6AggAOgYIABAHEB46CAgAEAcQBRAeOggIABAIEAcQHICPkaPY-7MKYMe6CmgAcAB4AIAb1AKIAfcYkgEIMC4xNi4zLjKYAQCgAAQgqAQtdn3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&scclient=img&ei=wsuCX5fLOJCO3AOgq6u4Aw&bih=657&biw=1366#imgsrc=J9UGxeAh84GzvM

https://www.google.com/search?q=pocztowa+10+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwiXtJzNmKzsAhUQB3cKHdVCjcQ2-cCegQlABAA&oq=pocztowa+10+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAzlECAAQGDoECAAAQzoFCAAQsQM6AggAOgYIABAHEB46CAgAEAcQBRAeOggIABAIEAcQHICPkaPY-7MKYMe6CmgAcAB4AIAb1AKIAfcYkgEIMC4xNi4zLjKYAQCgAAQgqAQtdn3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&scclient=img&ei=wsuCX5fLOJCO3AOgq6u4Aw&bih=657&biw=1366

https://www.google.com/search?q=dyrekcyjna+3+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwivyaz6l6zsAhVOzyoKHelSAjEQ2-cCegQlABAA&oq=dyrekcyjna+3+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAzlECAAQGDoCCAA6BggAEAcQHjoECAAAQzoHCAAQsQMqQzoICAAQBxAFEb5QxZgKWkm-CmDewwpoAHAAeACAAaUCiAGbGZIBBjAuMjEuM5gBAKABAAoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scclient=img&ei=FcuCX-_qB86eqwHipYilAw&bih=657&biw=1366

https://www.google.com/search?q=dyrekcyjna+3+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwivyaz6l6zsAhVOzyoKHelSAjEQ2-cCegQlABAA&oq=dyrekcyjna+3+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAzlECAAQGDoCCAA6BggAEAcQHjoECAAAQzoHCAAQsQMqQzoICAAQBxAFEb5QxZgKWkm-CmDewwpoAHAAeACAAaUCiAGbGZIBBjAuMjEuM5gBAKABAAoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scclient=img&ei=FcuCX-_qB86eqwHipYilAw&bih=657&biw=1366#imgsrc=NLX44xN_GHDGWM

Źródła:

https://www.google.com/search?q=staromiejska+21+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwj1ndCII6zsAhVFvSoKHTm_AhcQ2-cCegQIABAA&oq=staromiejska+21+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAzoECAAQGDoHCAAQsQMQQzoCCAA6BAgAEEM6BggAEAcQHICO8A1YiIsOYLq9DmgBcAB4AIAbnQGIAcIZkgEEMS4yN5gBAKABAaoBC2d3cy13aXoTaW1nwAEB&sclient=img&ei=JsQcX_XyJsX6qgG5_oq4AQ&bih=657&biw=1366#imgsrc=desWCLiGdrGc1M

https://www.google.com/search?q=staromiejska+21+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwj1ndCII6zsAhVFvSoKHTm_AhcQ2-cCegQIABAA&oq=staromiejska+21+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAzoECAAQGDoHCAAQsQMQQzoCCAA6BAgAEEM6BggAEAcQHICO8A1YiIsOYLq9DmgBcAB4AIAbnQGIAcIZkgEEMS4yN5gBAKABAaoBC2d3cy13aXoTaW1nwAEB&sclient=img&ei=JsQcX_XyJsX6qgG5_oq4AQ&bih=657&biw=1366

https://www.google.com/search?q=dyrekcyjna+7+katowice&tbm=isch&ved=2ahUKEwjUy9CckazsAhWGxCoKHbUYB44Q2-cCegQIABAA&oq=dyrekcyjna+7+katowice&gs_lcp=CgNpbWcQAzoECAAQGFC2xI9Y4cpfYIbUX2gAcAB4AIAbvAGIAaADkgEDMC4zmAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&sclient=img&ei=BcSCX5S1O4aJqwG1sZzwCA&bih=657&biw=1366

<https://slaskie.naszemiasto.pl/secesja-w-katowicach-jak-to-z-nia-jest/ar/c13-3031746>

<https://sjp.pwn.pl/slowniki/secesja.html>

Barbara Klajmon, *Katowicka kamienica mieszczańska 1840-1918. Śródmieście*

Wojciech Gębala, kl. 8a